

Bokstavkjennskap, bokstavnavn og bokstavlyd

Trude Hoel, Lesesenteret

I barnehagen skal barna "bli fortrolige med symboler som tallsiffer og bokstaver" (*Rammeplan*, 2006). *Fortrolige med* betyr at barna skal bli kjente med bokstavers form, lyd og navn - altså ikke at de skal lære alfabetet. Barnas utforsking av bokstavene avgrenser seg ikke til barnehagens skoleforberedende gruppe, interessen for bokstaver oppstår som regel mye tidligere. Og, hvis denne interessen ikke kommer, da er det ekstra viktig at vi frister barna med bokstaver og får dem med oss på bokstavtoget.

Det er altså "ikke nødvendig å lære å skrive i barnehagen for å bli en god leser senere" (*Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i tidsrommet 2006-2014*, s. 45), men barnehagen har en viktig oppgave i arbeidet med å etablere og utvikle barnas bokstavkjennskap.

Bokstavgjenkjenning

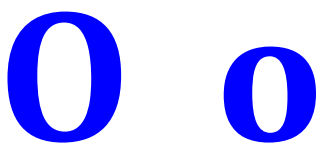
De første bokstavene barn viser interesse for er gjerne egen bokstav og bokstavene til andre personer, dyr og figurer de er opptatt av:

"P er Pippi sin bokstav, D er Donald sin bokstav, O er Oda sin bokstav, T er min bokstav." (Tale, 4 år).

For barnet symboliserer bokstaven personen eller figuren, og barnets tidlige fokus på *min bokstav* er en egosentrisk interesse og en sterk personifisering.

Å kjenne igjen bokstaver er tidlige leseerfaringer. Gjenkjenningen er fra starten basert på bokstavens former og det er de ulike formene som skiller bokstavene fra hverandre: en runding er en O/o og en loddrett strek med en vannrett strek oppå er en T/t. Det er et bredt spenn i 6-åringers bokstavkjennskap, noe som kommer godt frem i denne lille hverdagsfortellingen:

Pedagogisk leder, Ingunn, har samling med barna i barnehagens skoleforberedende gruppe. De har lest teksten om o-skjellet i *Bokstavsommaren* av Erna Osland, og lett etter ord som starter med o-lyden. Ingunn har lyst å introdusere barna både for store og små bokstaver, og ber derfor barna studere en bokstavplakat med **stor O**, **liten o**.

Deretter spør Ingunn: "Hva legger dere merke til her?" Svarene fremhever variasjonsbredden i barnas bokstavkjennskap. Ett barn fokuserer på forskjell i størrelse:

"Ein er liten og ein er stor". Ett barn fokuserer på likhet i form: "Dei er like". For ett barn representerer bokstaven en person: "Faren min heiter Oddvar", og for ett barn er bokstavene en form som representerer noe som barnet er veldig opptatt av: "Eg ser ein traktor." Ingunn tenker seg litt om, og så svarer hun: "Ja, du ser et stort bakhjul og et lite forhjul – akkurat som på en traktor".

Hva som finnes visuelt i bokstavene er ikke knyttet til lydene, og i sine første møter med bokstaver ser barna *bare* på formen. Det barna ser i bokstavene fra starten av kan sammenliknes med en illusjon: Synsintrykket koples opp mot vår oppfattelse av virkeligheten, og underbevisstheten vår prøver å kople det vi ser opp imot noe kjent, som for eksempel en traktor.

Etter hvert, når barna har blitt kjent med bokstavformene, har lekt med dem, snakket om dem og utforsket dem, lærer de at bokstavene representerer ulike lyder.

Koplingen mellom lyd og bokstav

Det er et magisk øyeblikk å følge barna i deres oppdagelse av ulike elementer i språkets uttrykksside, som lyder:

Voksen: Hva er den første lyden i tog?

Tale (4 år): Tut!

To uker senere klarer Tale å identifisere den første lyden i ordet tog. Hun fokuserer ikke lenger på hva et tog er, og hun knytter lyden til nettopp sin bokstav:

Tale, 4: Den første lyden i "tog" er /t/, og det er min bokstav!

Bevisstheten om det språklige lydsystemet er avgjørende i den første lese- og skriveopplæringen. For begynneropplæringen i skolen er det viktig at barna kan identifisere lydene i språket (fonemene) og forbinde dem med skriftspråklige uttrykk (grafemene). Bokstavene representerer lyder og *det* er nøkkelen til det alfabetiske prinsippet. For barna handler dette om å klare å løsrive seg fra språkets innholdsside og fokusere på uttrykkssiden. Derfor er det viktig at barnas interesse for bokstavene, bokstavlydene og bokstavenes bruksområder stimuleres i barnehagen. Dette er også grunnen til at bokstavkjennskap vektlagt i barnehagens rammeplan.

Bokstavlyd og bokstavnavn

Bokstavene representerer altså ulike lyder, bokstavene *er* ikke lydene. Bokstaven O/o har bokstavnavnet "O" og bokstavlyden /o/, bokstaven M/m har bokstavnavnet "Em" og bokstavlyden /m/, mens bokstaven K/k har bokstavnavnet "Kå" og bokstavlyden /k/. Det er viktig å skille mellom bokstavlyd og bokstavnavn fordi mange bokstavnavn inneholder flere lyder. Dersom vi forsøker å skrive med bokstavnavnene, blir ordene ugjenkjennelige. Ordet "snill" vil for eksempel se slik ut:

es-en-i-el-el

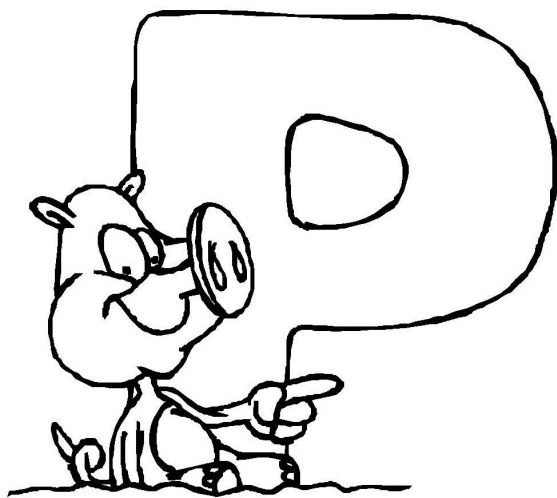
Vi skiller mellom bokstavnavn og bokstavlyd for at barna skal kunne bruke bokstavene til å skrive med når den formelle lese- og skriveopplæringen starter i skolen. Når vi snakker om bokstaver med barnehagebarn er det altså forskjell på *hva bokstaven heter* og *hvilken lyd bokstaven har*.

Store og små bokstaver

Når vi skal skrive barns bokstaver, navn eller når vi er sekretærer for barn i barnehagen, er det ganske vanlig å bruke kun store bokstaver. Men det er ingen gode grunner til at vi ikke skal presentere både store og små bokstaver for barnehagebarna. Både store og små bokstaver er vanlige og synlige i skrift som barna observerer i daglig bruk. I sin jakt på og utforsking av bokstavene, vil de finne og gjenkjenne både store og små bokstaver.

Bokstavplakater

Å bruke ferdigproduserte plakater hvor bokstavene er avbildet sammen med illustrasjoner eller bilder av objekter som starter med lyden som bokstaven representerer, er ikke entydig positivt. Plakatene kan være dekorative, men for de yngste barnehagebarna og flerspråklige barn kan denne typen bokstavplakater være villedende. De yngste barna knytter ikke bokstav og lyd sammen, og bokstaven G/g har ikke en selvsagt sammenheng med bildet av en gris. I morsmålet til flerspråklige barn brukes gjerne ord som ikke starter med bokstaven på plakaten, som for eksempel engelsk "pig" eller finsk "sika".

P for "gris"? Ja, på engelsk.

Et godt alternativ til ferdigproduserte plakater er at voksne og barn lager bokstavplakater sammen. Da kan barna knytte bokstavene til egen forståelse og for eksempel bruke sine egne navn, eller navnene til personer de kjenner. Eller barna kan være med å finne fram til ord som starter med rett lyd, og de kan finne bilder på internett eller tegne bilder selv.

I barnehagens arbeid med bokstavkjennskap er det særlig viktig å legge merke til de barna som ikke viser interesse for bokstavene, for så å legge til rette for at disse også skal bli interesserte.